

Gevoelige natuur

Thomas van den Bergh

Meer dan honderd jaar na zijn dood is August Strindberg (1849-1912) in Zweden nog springlevend. Zijn beeltenis, met de kenmerkende, borende blik, staart je op diverse plekken in Stockholm aan: in zijn woning aan de Drottninggatan, waar het Strindberg Museum is gevestigd, in het door Strindberg opgerichte Intima Teater, waar zijn stukken nog altijd worden gespeeld, in het reusachtige Nordiska Museet, waar een deel van zijn manuscripten en foto's permanent wordt geëxposeerd.

De Zweden doen alles om hun grootste toneelschrijver in ere te houden. De Strindberg Society (1.700 leden) floreert, en tijdens het Strindbergjaar, in 2012, ontvingen twitteraars dagelijks een tweet van de schrijver, ontleend aan zijn zogeheten 'occulte dagboek'. Strindberg behoort, met Astrid Lindgren, ABBA en Björn Borg, tot de nationale helden.

Niet dat zijn persoon en denkbeelden zonder meer worden omarmd. Strindberg heeft tijdens zijn leven voor felle controverses gezorgd, en dat is nooit minder geworden. Zo publiceerde hij opgewonden pamfletten tegen de vrouwenbeweging, wat nog altijd aanleiding geeft tot debat over de vraag of hij een vrouwenhater was. Maar er zijn ook strindbergianen die stellen dat deze provocatieve houding voor een deel strategie was. Volgens biograaf Olof Lagercrantz speelde Strindberg rollen. Zelfs die ernstige oogopslag op zijn alomtegenwoordige portretfoto, het snorretje, de woeste haardos, zouden zorgvuldig gekozen kenmerken geweest zijn van een imago.

Strindberg groeit op in een relatief welgesteld milieu. Zijn vader was rijk geworden met de exploitatie van een stoombootmaatschappij. De jonge Strindberg wil acteur worden, maar wordt afgewezen aan de toneelschool. Huilend rent hij naar zijn kamer, neemt een forse dosis valium en werpt

zich snikkend op bed. Een uiterst gevoelige natuur, kortom. Het uitgestrekte Zweedse land geeft hem rust en vormt een inspiratiebron. De aanblik van de archipel van Stockholm kan de jonge Strindberg in een soort hogere bewustzijnsstaat brengen. In zijn dagboek noteert hij dat hij de archipelervaart 'als een realiteit waarachter een andere realiteit schuilgaat'. Volgens de overlevering gaat hij vervolgens in trance huiswaarts en schrijft zijn eerste eenakter.

Strindberg heeft hevige stemmingswisselingen. Als een van zijn eerste toneelstukken, *De vrijdenker*, in de Zweedse pers wordt gekraakt, schrijft hij aan een vriend dat zijn leven is verwoest. Honderden keren heeft hij in brieven of dagboek aantekeningen uitgeroepen dat hij een eind aan zijn leven wilde maken. Toch heeft hij nooit een serieuze poging gedaan. Lagercrantz denkt dan ook dat deze doods aankondigingen moeten worden gezien als hyperbolen.

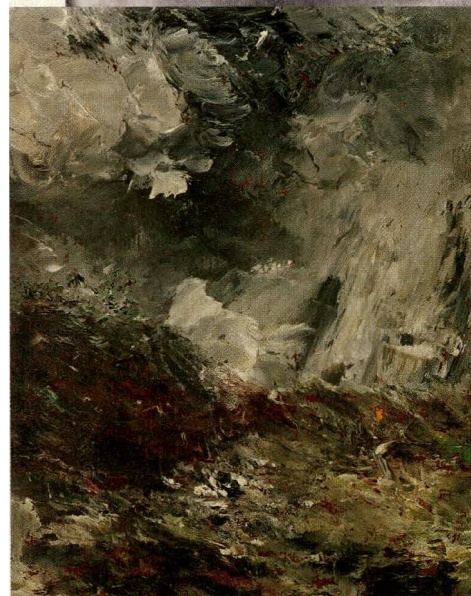
Zwarte lijst

Strindberg ontwikkelt zich tot een productief schrijver van romans, verhalen, journalistiek werk, poëzie, dagboeken. Maar de kern van zijn literaire werk is het toneelwerk. In aanvang stond hij sterk onder invloed van het naturalisme, met stukken die ontdaan waren van elke vorm van romantiek en retoriek. Zijn doorbraak vormt *Freule Julie* (1888), een tragedie over standsverschillen en de onmogelijke liefde van een knecht voor een jonge, adellijke vrouw.

De eerste successen viert hij in Berlijn en Parijs, want de Zweden moeten erg wennen aan Strindbergs directheid en schaafteloosheid. *Freule Julie* belandt zelfs op een zwarte lijst. Strindberg reageert gestoken op dergelijke aanvallen en kiest voor ballingschap in het buitenland. Ook zijn persoonlijke leven is turbulent. Hij trouwt drie keer, verwekt bij al die vrouwen kinderen, en heeft daarnaast nog enkele affaires.

Na een spirituele crisis in Parijs in 1896 gooit hij het over een andere boeg. Zijn toneelwerk wordt expressionistischer, mysterieuzer. *Spooksonate* (1907) en *Droomspel*

TONEEL / IN ZWEDEN IS AUGUST STRINDBERG EEN HELD. WAAROM KENT NEDERLAND DEZE TONEELSCHRIJVER, SCHILDER EN POLEMIST NAUWELIJKS?

Nacht der Jaloezie (1893) van August Strindberg, even fel als zijn toneelstukken

De Pelikaan

De Pelikaan is een van de minder bekende kamerspe-
len van Strindberg. Het is
het verhaal van een moeder
die haar gezin in een verstik-
kende houdgreep heeft
genomen na de dood van
haar man. De jonge regis-
seuse Susanne Kennedy, die
bekendstaat om haar radi-
cale bewerkingen, ensce-
neert *De Pelikaan* nu bij
Toneelgroep Amsterdam.
Première op 23 maart; tour-
nee tot en met 16 april.

(1909) zijn hiervan de bekendste voorbeel-
den: symbolistische stukken waarin tijd,
plaats en personages nauwelijks omljnd
zijn. Daarnaast schrijft hij ook historische
kostuumdrama's en sprookjesspelen.

Het bijzondere van al deze toneelstukken
is dat ze zo toegankelijk zijn gebleven. Ner-
gens doen ze gedateerd aan. Dat is voorna-
melijk te danken aan het moderne, alle-
daagse taalgebruik van Strindberg waarin
alles wordt benoemd zoals het is. Dat was
ongekend, en de critici hadden er aanvan-
kelijk weinig enthousiasme voor. Een
Zweedse recensent verwoorde het in 1889
zo: 'Het stuk is geschreven in een taal die je
normaal alleen hoort in hollen van dron-
kenschap en misdaad.'

Strindbergs toneelwerk is
even fel en compromisloos
als zijn eigen gemoedsleven

Behalve als schrijver viert Strindberg
successen als schilder. Hij combineert een
natuurwetenschappelijke attitude met een
belangstelling voor het occulte. Zo houdt
hij zich bezig met alchemistische experi-
menten, doet verwoede pogingen goud te
maken, wat hem ernstige verwondingen
aan zijn handen oplevert.

Doordat hij zich steeds feller in publie-
ke debatten stort (anti-nationalist, pro-
arbeidersbeweging, anti-militarist), groeit
Strindberg aan het eind van zijn leven uit
tot een nationale bekendheid. Een opinie-
maker avant la lettre. Bij zijn begrafenis
zijn zestigduizend Zweden op de been.

Blijft de vraag waarom zijn toneelwerk in
Nederland nooit dezelfde klassieke status
kreeg als, bijvoorbeeld, dat van die andere
fameuze Scandinavische toneelschrijver,
Henrik Ibsen. Volgens de database van het
Theater Instituut werd Ibsen (1828-1906) in
Nederland 350 keer opgevoerd door een
professioneel gezelschap, tegen Strindberg
137 keer. (Ter vergelijking: Shakespeare
werd 1.466 keer geënsceerd.)

Waarschijnlijk heeft het te maken met
diezelfde emotionele heftigheid waaraan
Strindberg zelf bijna te gronde ging. Zijn to-
neelwerk is even fel en compromisloos als
zijn eigen gemoedsleven. Een echtpaar
voert een bittere machtsstrijd over een
dochter (*De Vader*), een vrouw is verstrikt
in een perverse seksuele driehoeksrelatie
(*Schuldeisers*), een man drijft een vrouw tot
zelfmoord (*Freule Julie*). Strindbergs perso-
nages staan elkaar naar het leven – niet ge-
stileerd of overdrachtelijk, maar letterlijk,
zonder enige reserve. Waar het werk van
Ibsen en Tsjechov strak gestructureerd is
en onderkoeld van toon, is Strindberg
wilder en extatischer. Dat wordt in het
nuchtere Nederland blijkbaar niet altijd
gewaardeerd.

August Strindberg loopt
door de besneeuwde
straten van Stockholm,
omstreeks 1912

